

human capital" are given. The comparative analysis of the human and productive capital allowed organizing their common features, which resulted in the legitimacy of allocation of such form of capital as human one. The basic features and characteristics of the human capital are considered. It is emphasized that the main condition for efficient reproduction of the human capital is investment process, which aims economic and non-economic goals.

The recommendations to clarify the definition of the human capital in terms of socio-economic transformation society are given. The author suggests the definition of this notion as a stock of congenital, generated, accumulated and developed in humans by investing intellectual and creative abilities, personal physiological characteristics, knowledge, skills and experience, health, motivation, which intentionally used in the cost- and economic activity in order to increase owner income, company profits and internal revenue of the state, to meet their non-economic needs. It is indicated that the creative component has a significant impact on the role of the human capital in industrial relations.

Keywords: *theory of human capital, human capital, productive capital, stock, investment.*

УДК 351.746.1: 338.432: 332.021

СТРУКТУРУВАННЯ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ (СТРАТЕГІЇ) ДЕРЖАВИ У РОЗРІЗІ КЛЮЧОВИХ ЕЛЕМЕНТІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

**М.А. БРУСЕНКО, кандидат економічних наук
Адміністрація Президента України**

У статті розглянуті тенденції структурування безпекової складової (у відповідності із структурними елементами чинних основ національної безпеки України) аграрної політики (або стратегії) держави, яка удосконалюється у процесі еволюції системи вітчизняних нормативно-правових актів усіх рівнів.

Ключові слова: *стратегія, аграрна політика, структура, національна безпека.*

На сьогодні рівень розвиненості будь-якої держави визначається наявністю у неї досконалої стратегії, спрямованої на забезпечення безпеки національного буття. Стратегія національної безпеки США (2002 р.) наголошує, що у ХХІ ст. лише ті країни, які визнають принциповий підхід на користь захисту основних прав людини і гарантій політичних і економічних свобод, зможуть вивільнити творчу енергію свого народу і забезпечити його майбутній розквіт. Але країни, які бажають отримати міжнародну допомогу, мають налагодити у себе розумне управління та нормально функціонувати, забезпечуючи економічне зростання шляхом розвитку вільних ринків, інвестицій, новаторства, підприємливості, охорони природного середовища, енергоощадливості, сільського господарства.

Сучасна наука визнає важливість розроблення економічної стратегії, яку, вважає Я.А. Жаліло, слід ввести до числа категорій сучасної економічної теорії (як розрахованої на тривалий період цілісної системи дій суб'єкта, спрямованих на реалізацію мети і пріоритетів економічного відтворення, врахування впливів ендогенних та екзогенних чинників) [1, с. 8, 16]. Господарський кодекс України вказує, що держава здійснює довгострокову (стратегічну) економічну політику у сфері господарювання, яка включає аграрну політику як складову структурно-галузевої політики, забезпечення економічної безпеки держави [2]. Затверджена

Указом Президента України Стратегія економічного і соціального розвитку України “Шляхом європейської інтеграції” на 2004 – 2015 роки містить розділи “розвиток аграрного сектора” та “стратегія забезпечення економічної безпеки” [3, с. 181, 350], але вони структуровані самі по собі. На думку В.П. Горбуліна і А.Б. Качинського, визначення стратегічних проблем національної безпеки й окреслення основних етапів процесу їх *структурування* є серцевиною процесу стратегічного планування, де потенційний внесок, який воно може зробити на подальших стадіях цього процесу, залежить від того, коли і як уперше виявлено потенційну проблему у певній сфері державної політики з питань національної безпеки; а те, як ці засадничі стратегічні питання сформульовані, може суттєво впливати на їх реалізацію, зрештою, на стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави [4, с. 4]. Відповідно й *структурування* безпекової складової аграрної політики держави — це *актуальна* наукова задача.

Методика досліджень. У методологічному плані дослідження базується на концептуальних принципах, розроблених вченими ННЦ “Інститут аграрної економіки” НААНУ та іншими науковими установами, які визначили, що, по-перше, аграрний сектор може бути як причиною економічної кризи країни, так і сферою, через яку з неї можна вийти, для чого слід розробляти програми розвитку АПК на 10 – 20 років [5, с. 16, 26], по-друге, головною особливістю управління аграрним підприємством в умовах ринку є централізація прийняття стратегічних управлінських рішень [6, с.5], по-третє, необхідна активізація усіх зацікавлених сторін у розробленні цілісної стратегії розвитку АПК України [7].

Результатидосліджень. Враховуючи те, що основи національної безпеки і аграрна політика держави у багатьох аспектах є пересічними множинами, для визначення їх взаємної узгодженості слід розглянути еволюцію відповідних нормативно-правових актів (таблиця). Висхідний пункт становлення аграрної політики — це прийняття у 1990 р. Закону “Про пріоритетність соціального розвитку села і АПК у народному господарстві”, який визначив виняткову значущість та незамінність галузевої продукції у життєдіяльності людини і суспільства, і що нові програми соціально-економічного розвитку України не можуть бути прийняті без урахування пріоритетності розвитку села [8]. По суті, цим Законом України були створені передумови для формування продовольчої безпеки України як складової її національної безпеки. Окремі позиції безпеки і аграрної політики були закріплені у 1996 р. з прийняттям Конституції України: ст. 3 про визнання найвищою соціальною цінністю життя і здоров’я людини, її безпеку; ст. 17 про забезпечення економічної безпеки України (найважливішої функції держави); ст. 48 — про право усіх громадян на достатнє харчування [9].

З прийняттям у 2003 р. Закону України “Про основи національної безпеки України” поняття “національна безпека” (ст. 1) набуло виразу як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах науково-технічної, інноваційної та інвестиційної політики, соціальної політики, торгівлі і підприємницької діяльності, політики сільського господарства, енергетики та енергозбереження, використання земельних та водних ресурсів, захисту екології і навколишнього природного середовища. До переліку загроз національним інтересам і національній безпеці України (ст. 7) в економічній сфері були внесені — критичний стан основних виробничих фондів у

агропромислового комплексу та критичний стан з продовольчим забезпеченням населення. Основні напрями державної політики з питань національної безпеки (ст. 8) в економічній сфері включають забезпечення продовольчої безпеки [10].

Як вище підкреслювалося, Стратегія економічного і соціального розвитку України “Шляхом європейської інтеграції” на 2004 – 2015 роки виділяє стратегію розвитку аграрного сектора (ефективне підприємництво, нарощування обсягів інвестицій та їх інноваційне спрямування) і стратегію забезпечення економічної безпеки (недосконалість системи інноваційного розвитку, моральна і фізична зношеність виробничої інфраструктури) [3], але конструктивне поєднання цих профільних стратегій на тому етапі реформування економіки ще не відбулося.

Еволюція нормативно-правових актів України з аграрної політики та національної безпеки держави

Роки	Нормативно-правові акти з аграрної політики держави	Нормативно-правові акти з національної безпеки держави
1990	Закон України “Про пріоритетність соціального розвитку села і АПК у народному господарстві”	
2003		Закон України “Про основи національної безпеки України”
2004	Стратегія економічного і соціального розвитку України “Шляхом європейської інтеграції” на 2004 – 2015 роки	
2005	Закон України “Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року”	
2006	Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року.	
2007	Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року	Стратегія національної безпеки України
2010	Закон України “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики”	
2012		Нова редакція Стратегії національної безпеки України

Ключовим нормативно-правовим актом у сфері аграрної політики держави на сьогодні є Закон України “Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року”, який спрямований на досягнення таких стратегічних цілей: гарантування продовольчої безпеки держави; перетворення аграрного сектору на високоефективний, конкурентоспроможний на внутрішньому та зовнішньому ринках сектор економіки держави; збереження селянства як носія української ідентичності, культури і духовності нації. У напрямках формування сприятливого економічного середовища для ефективної діяльності суб’єктів аграрного сектору у аспекті безпеки виділяються такі: сприяння впровадженню ресурсозберігаючих, безпечних та екологічно чистих технологій виробництва сільськогосподарської продукції та продовольства; запровадження механізмів державної підтримки страхування ризиків у сільському господарстві; створення достатніх умов для технічного переоснащення заводів сільськогосподарського машинобудування з метою випуску техніки, яка забезпечуватиме впровадження у галузь сучасних, високопродуктивних та ресурсозберігаючих технологій [11].

Як бачимо, якщо співставити зміст Закону України “Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року” із змістом Закону України

“Про основи національної безпеки України”, то на перший погляд між ними є багато спільного з точки зору потенційних передумов ліквідації окремих загроз економічного плану. Але навряд чи для галузевої політики є достатньою лише констатація негараздів і тільки контурне визначення загальновідомих напрямів їх подолання. Тут більш доречно конкретизація відповідних заходів та ресурсів.

Певним чином конкретизація вищезгаданих заходів і ресурсів, які повинні бути спрямовані на стратегічний розвиток аграрного сектора, очікувалася при формуванні Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року [12]. Але у цій Державній стратегії у пріоритетних напрямках розвитку регіонів розвиток високотехнологічного агропромислового виробництва знаходиться на першій сходинці лише у двох регіонах — Вінницькому і Тернопільському. Такий стан речей не відповідає вимогам чинних стратегічних державних пріоритетів.

Затверджена у 2007 р. Указом Президента України Стратегія національної безпеки України вказує, що забезпечення прийняттого рівня економічної безпеки, що неможливе без здійснення структурної перебудови і підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Для цього слід насамперед поліпшити інвестиційний клімат, обмежити монополізм, розвивати фінансовий ринок. Підвищення конкурентоспроможності національної економіки потребує інноваційної активності підприємств, для підвищення якої необхідними є формування національної інноваційної системи, розширення інвестиційних можливостей для реалізації інноваційних проектів. Забезпечення енергетичної безпеки країни нині повинно здійснюватися насамперед шляхом докорінного підвищення ефективності використання паливно-енергетичних ресурсів [13].

Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року [14] конкретизує і розгортає багато позицій Закону України “Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року”, особливо ті з них, які прямо стосуються гарантування продовольчої безпеки країни, інноваційно-інвестиційного зміцнення матеріально-технічної бази усього аграрного сектору, впровадження екологічно безпечних, ресурсо- і енергозберігаючих технологій. Проте безпосереднього структурування безпекової складової аграрної політики і на цьому етапі не відбулося, хоча на цей час в Україні вже діяли адаптовані стандарти серії ISO (ДСТУ ISO/IEC Guide 51 Аспекти безпеки. Настанови щодо їх включення до стандартів; ДСТУ ISO 14000 Екологічне управління; ДСТУ ISO 22000 Системи управління безпечністю харчових продуктів). До того ж, Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року вказує на необхідність спрямування політики гарантування безпечності та якості продовольства на: створення бази даних про вітчизняні та зарубіжні технології, продуктові інновації нового покоління, що відповідають або перевищують рівень світових аналогів. Іншими словами, безпекова стандартизація повинна отримати свій вираз у всій системі чинних нормативно-правових актів, які визначають стратегію (у т. ч. аграрну) держави.

Прийнятий у 2010 р. Закон України “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики” [15] до основних засад внутрішньої політики у сфері національної безпеки відніс забезпечення життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у соціально-економічній, енергетичній, продовольчій, екологічній та інформаційній сферах, а до засад

внутрішньої політики в економічній сфері — перенесення податкового навантаження з мобільних факторів виробництва (праці та капіталу) на споживання, насамперед шкідливої для здоров'я людей продукції, ресурсні та екологічні платежі; перехід на європейську модель ринкового нагляду, якості та безпеки продукції; інтенсифікація інвестиційної та інноваційної діяльності, досягнення високого рівня енергетичної безпеки; створення умов відродження села, ефективного використання сільськогосподарських земель, формування конкурентоспроможного АПК і його експортного потенціалу, гарантування продовольчої безпеки держави; а також забезпечення високого рівня якості сільськогосподарської продукції та продовольства, прозорого галузевого ринку.

Затверджена Указом Президента України у 2012 р. нова редакція Стратегії національної безпеки України [16] вказує на те, що подальше використання витратної економічної моделі, відсутність стимулів до інноваційних процесів і динамічного розвитку нових технологічних укладів загалом обумовлюють неконкурентоспроможність української економіки, що посилюється залежністю внутрішнього ринку від зовнішньоекономічної кон'юнктури, неефективністю роботи щодо його захисту від несумлінної конкуренції з боку українських монополістів, низькою ефективністю використання матеріальних ресурсів, низьким технологічним рівнем економіки, надмірним впливом іноземного капіталу на розвиток ряду стратегічно важливих галузей вітчизняної економіки.

Висновки. Наведені вище матеріали дають підстави стверджувати, що, по-перше, подальше своє піднесення розвинуті країни пов'язують із системою стратегій, які мають глибокий безпековий зміст та відповідно орієнтують аграрну політику держави, по-друге, в Україні визнана необхідність удосконалення як аграрної, так і безпекової політики держави, прийнято ряд нормативно-правових актів, які спрямовані на їх реалізацію, проте їх узгодженість поки що залишається у більшій мірі формальною, по-третє, процеси формування аграрної та безпекової політики не узгоджені з прийняттям європейських та інших нових стандартів.

Перспективою подальших досліджень у цьому напрямі є пошук шляхів достатнього узгодження аграрної політики держави із більш чіткою структурою державної політики забезпечення національної безпеки з врахуванням вимог, які висувають до процесів, продукції та послуг сучасні міжнародні стандарти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Жаліло Я. А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави: монографія. — К.: НІСД, 2009. — 336 с., іл.
2. Господарський кодекс України. Закон України від 16.01.2003 № 436-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 18, № 19 – 20, № 21 – 22, ст.144.
3. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004 – 2015 роки) "Шляхом Європейської інтеграції" (Гальчинський А.С., Геєць В.М. та ін.). — К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. — 416 с.
4. Горбулін В. П., Качинський А. Б. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки. Монографія / В. П. Горбулін, А. Б. Качинський. — К.: НІСД, 2010. — 288 с.
5. Саблук П.Т. Нова економічна парадигма формування стратегії національної продовольчої безпеки України в ХХІ столітті: Доповідь на 3-ix Всеукраїнських

- зборах (конгресі) вчених економістів-аграрників 29 – 30 березня 2001 р. / УААН, Ін-т аграрної економіки. — К., 2001. — 94 с.
6. Саблук П.Т., Коваленко Ю.С. Обґрунтування та проект концепції адаптації управління аграрним підприємством до ринкових умов. — К.: ІАЕ УААН, 2003. — 22 с.
 7. Стратегія агропромислового комплексу України. Проект. / НАНУ, Об'єднаний ін-т екон., Ін-т екон. прогнозування, Рада по вивченню продуктивних сил України, УААН, ННЦ "ІАЕ"; П.Т.Саблук, М.В.Зубець, В.П.Ситник та ін. — К., 2005. — 119 с.
 8. Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві. Закон України № 400 від 17 жовтня 1990 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР), 1990, № 45, ст.602.
 9. Конституція України. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.
 10. Про основи національної безпеки України. Закон України від 19.06.2003 № 964-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 39, ст.351.
 11. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року. Закон України № 2982 від 18 жовтня 2005 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, № 1, ст.17.
 12. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 р. № 1001 // Офіційний вісник України від 09.08.2006 – 2006 р., № 30, стор. 36, стаття 2132.
 13. Про Стратегію національної безпеки України. Указ Президента України від 12 лютого 2007 року № 105/2007 // Офіційний вісник України від 23.02.2007 – 2007 р., № 11, стор. 7, стаття 389.
 14. Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року. Постанова Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 р. № 1158 // Офіційний вісник України від 08.10.2007 – 2007 р., № 73, стор. 7, ст. 2715.
 15. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики. Закон України № 2411 від 01.07.2010 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 40, ст.527.
 16. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 року "Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України". Указ Президента України від 08.06.2012 № 389/2012 // Урядовий кур'єр від 26.06.2012, № 113.

Одержано 29.05.13

Аннотація

Брусенко Н.А.

Структурирование аграрной политики (стратегии) государства в разрезе ключевых элементов национальной безопасности

Актуальность данной темы исследования обусловлена тем, что сегодня уровень развития государства определяется наличием у него совершенной стратегии, которая обеспечивает национальную безопасность в разрезе составляющих ее элементов (сельское хозяйство, энергетика и т. п.). По мнению ученых, экономическая стратегия должна

занять свое достойное место в экономической теории. При этом важно соблюсти и требование структурного соответствия отраслевых стратегий и стратегий безопасности. Методика этого исследования опирается на концепции, разработанные украинским Институтом аграрной экономики. Результаты исследования получены на основе модели, в рамках которой основы национальной безопасности и аграрная политика государства рассматриваются как пересекающиеся множества. Исходя из этого, была изучена эволюция соответствующих правовых актов Украины за 1990–2012 годы. Полученные выводы указывают на то, что согласованность аграрной политики и стратегии обеспечения национальной безопасности Украины пока что носит формальный характер. Кроме того, они недостаточно согласованы и с международными стандартами, ранее принятыми Украиной как национальные.

Ключевые слова: стратегия, аграрная политика, структура, национальная безопасность.

Annotation

Brusenko N.A.

Structuring of agricultural policy (strategy) of the State in terms of the key elements of national security

The relevance of this research topic due to the fact that the current level of development of the state is determined by the presence of its perfect strategy that ensures national security in the context of its constituent elements (agriculture, energy, etc.). According to scientists, the economic strategy needs to take its rightful place in the economic theory. It is important to comply with the requirements of structural and sector strategies and compliance with security strategies. Methodology of this study is based on a concept developed by the Institute of Agricultural Economics. Results of the study were obtained from a model in which the foundations of national security and agricultural policy of the state are considered as overlapping sets. On the basis of this evolution of the relevant legal acts of Ukraine for 1990–2012 years was studied. The findings indicate that the coordination of agricultural policy and national security strategy of Ukraine is formal. In addition, they are not consistent with international standards previously adopted by Ukraine as national.

Keywords: strategy, agrarian policy, structure, national security.

УДК 338.43:638.1

ПЕРЕДУМОВИ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ГАЛУЗІ БДЖІЛЬНИЦТВА

Д.Б. ЖУЧЕНКО

В статті розглянуто шляхи підвищення ефективності функціонування галузі бджільництва за умови використання наявного ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств. Запропоновано оптимальне співвідношення галузей сільськогосподарського виробництва для отримання максимального прибутку від діяльності та забезпечення рентабельного функціонування галузі бджільництва.

Ключові слова: бджільництво, продуктивність, запилення, концентрація бджолосімей.

Черкаській області належить значне місце у розвитку бджільництва Центральної частини України та Лісостепової природно-кліматично зони,